

UDK: 27-43 : 17-026.2
27-43 : 316.47
272-732.1 Iohannes Paulus II, papa
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: svibanj 2010.

Zdenko SPAJIĆ
Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu
J. Stadlera 5, BiH – 71000 Sarajevo
z.spajic@bih.net.ba

SOLIDARNOST U MISLI IVANA PAVLA II.: FILOZOFSKO-TEOLOŠKI OKVIR I PRIMJENA U RAZRJEŠAVANJU MEĐUNARODNIH SUKOBA

Sažetak

Solidarnost kao jedno od načela zauzima središnje mjesto u socijalnom učenju Crkve. Iako kao ideja postoji od početka judeo-kršćanske tradicije, kao koncept se počinje razvijati u 19. stoljeću kao alternativa vladajućim ideologijama individualizma i kolektivizma. Papa Ivan Pavao II. dao je specifičan doprinos razvitku toga koncepta te solidarnost zauzima važno mjesto u njegovu učenju i proglasima, posebno kada je riječ o radu i međunarodnim odnosima. Budući da se Ivan Pavao II. nerijetko poziva na solidarnost kao rješenje za međunarodne odnose, nužno je promotriti filozofsko-teološki okvir u koji je solidarnost smještena u misli Ivana Pavla II. Stoga autor najprije izučava njegovu filozofsku i teološku antropologiju u pretpapinskom i papinskom razdoblju, ograničavajući se samo na aspekte koji dovode do točke gdje se pojavljuje solidarnost kao sinteza personalizma i komunitarizma. Nakon osvjetljavanja filozofsko-teološke pozadine, autor se bavi samim konceptom solidarnosti s aspekta međunarodnih odnosa i razrješenja međunarodnih sukoba. Važno mjesto u tom dijelu zauzima prezentacija ciljeva solidarnosti (pravednost, poštovanje ljudskih prava i opće dobro) a pozornost je posvećena i sredstvima s pomoću kojih solidarnost kao krepost, koja ravna interpersonalnim odnosima, biva transformirana u odgovarajuće strukture. Analizirajući ciljeve i sredstva solidarnosti, autor istodobno prezentira učenje Ivana Pavla II. kako primjena solidarnosti služi za razrješenje međunarodnih sukoba.

Ključne riječi: Karol Wojtyła/Ivan Pavao II., solidarnost, mir, pravednost, ljudska prava, nacionalna prava, međunarodni odnosi, razrješenje međunarodnih sukoba.

Uvod

Solidarnost kao ideja i način djelovanja prisutna je već u Bibliji

a proteže se kroz cijelu povijest Crkve. Međutim, solidarnost kao teološki koncept i načelo društvenoga djelovanja razvija se tijekom 19. stoljeća kao svojevrsan „treći put“ između liberalnog individualizma i socijalističkog kolektivismu.¹ Pod pojmom „kršćanske ljubavi“, koncept solidarnosti ulazi prvi puta u socijalne dokumente Crkve kroz encikliku pape Pija XI. *Quadragesimo anno* (1931.),² dok papa Pio XII. počinje izrijekom koristiti taj pojam.³ U vremenu koje slijedi, solidarnost će postati neizostavni pojam papinskih i crkvenih dokumenata.⁴

Papa Ivan Pavao II. pridat će posebnu pozornost solidarnosti, na poseban način u enciklici *Sollicitudo rei socialis*, gdje se taj koncept obrađuje na nešto sistematičniji način. Međutim, solidarnost je prisutna u misli Ivana Pavla II. i prije objavljivanja te enciklike. Već u svom pretpapinskom djelu *Osoba i čin*, Wojtyła razvija koncept solidarnosti kao autentičan stav sudjelovanja u zajednici.⁵ Međutim, budući da on razvija koncept solidarnosti prvotno na temelju svoje filozofske misli, nužno je kratko promotriti teološki obzor koncepta solidarnosti u njegovoj ranijoj misli. Stoga ću najprije predstaviti filozofsku antropologiju Ivana Pavla II. koji shvaća osobu kao samoostvarujuću u djelovanju. Druga točka će predstaviti Papinu teološku antropologiju koju on razvija na temelju koncepta stvaranja i otkupljenja. Ograničit ću ovo predstavljanje samo na koncept stvaranja koji nam provida objašnjenje za Papino inzistiranje na jedinstvu ljudske obitelji i općoj usmjerenosti stvorenih dobara. Konačno, analizirat ću koncept solidarnosti koji predstavlja točku susretanja (konvergencije) Papine filozofske i

1 Za porijeklo pojma solidarnosti vidi, npr., Špiro MARASOVIĆ, „Porijeklo i sadržaj pojma ‘solidarnost’“, *Bogoslovska smotra* 74 (2004.), 353–376; Matthew L. LAMB, „Solidarity“, Judith A. DWYER (ur.), *The New Dictionary of Catholic Social Thought*, Collegeville, 1994., 908–912.

2 Usp. LAMB, „Solidarity“, 909.

3 Koliko sam uspio utvrditi u svojem dosadašnjem istraživanju, najranija izričita uporaba pojma solidarnosti nalazi se u govoru PIJA XII., *Discorso di Sua Santità Pio XII al Sacro Collegio dei Cardinali e alla Prelatura Romana* (24.XII.1940.) u: (http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1940/documents/hf_p-xii_spe_1940 (31.03.2010.): „La vittoria sullo spirito di freddo egoismo, il quale, baldanzoso della sua forza, facilmente finisce col violare non meno l'onore e la sovranità degli Stati, che la giusta, sana e disciplinata libertà dei cittadini. In luogo suo deve subentrare una sincera solidarietà giuridica ed economica, una collaborazione fraterna, secondo i precetti della legge divina, fra i popoli fatti sicuri della loro autonomia e indipendenza.“

4 Vidi Kevin P. DORAN, *Solidarity. A Synthesis of Personalism and Communalism in the Thought of Karol Wojtyła/John Paul II*, New York, Washington, D.C., Bern, 1996., 240.

5 Vidi Karol WOJTYŁA, *The Acting Person*, Dordrecht, Holland, 1979., 283–287. Budući da mnoga djela i dokumenti Ivana Pavla II. nisu prevedeni na hrvatski, u ovom radu koristim se engleskim tekstovima s vlastitim prijevodom.

teološke antropologije.

Antropologija pape Ivana Pavla II. nije direktno povezana s glavnom temom mogega djela. Međutim, nužno je predstaviti je, čak i na rudimentaran način, za bolje razumijevanje njegovih izjava o ratu, miru i razrješavanju sukoba. Ovo djelo sastoji se od analize mnoštva Papinih izjava koje je izrekao uglavnom diplomatima i predstavnicima vlada. Kao takve, one ne sadržavaju izravno povezivanje sa svojim teološkim i filozofskim temeljima. No ipak, te izjave Ivana Pavla II., koje predstavljaju detaljnije odgovore na socijalna pitanja, dobivaju svoje značenje iz njegovih teoloških i filozofskih vizija. Zbog toga je kratko promatranje njegove antropologije nužni minimum.

1. Filozofska antropologija: Samoostvarenje osobe u djelovanju s drugima

Temeljni postulati filozofske antropologije Ivana Pavla II. postavljeni su u njegovu pret-papinskom djelu *Osoba i čin*. Kao što je Rocco Buttiglione primijetio, cilj ovoga djela jest razumjeti „kako je jedno ljudsko biće osoba, na koji način *osoba objavljuje samu sebe u djelovanju* i kako djelovanje može služiti za interpretiranje osobe koja dinamički manifestira samu sebe samo u svojem djelovanju“⁶. Wojtyła koristi fenomenološku metodu kako bi istaknuo dinamički aspekt bitka, posebno osobe, za koju on vjeruje da nije dobila punu važnost u klasičnoj misli, iako nije zanijekana ni na koji način.⁷

1.1. Samoostvarenje osobe u djelovanju

U ovom ću dijelu prikazati bitne elemente Wojtylina koncepta samoostvarenja osobe u djelovanju. Budući da moj rad nije filozofske naravi i ne predstavlja izučavanje njegove antropologije, neću se upuštati u dublje elaboriranje sadržaja i vlastitosti djela *Osoba i čin*. Bit će dovoljno tek istaknuti bitne elemente antropologije razvijene u tome djelu.⁸ Cilj je pripremiti osnovu za promatranje „intersubjektivnosti kroz sudjelovanje“⁹ koji predstavlja kontekst koncepta solidarnosti.

Postoje tri temeljne karakteristike osobe: svijest, samoposjedovanje i samoostvarenje.¹⁰ Budući da je središte njegova argumenta

6 Rocco BUTTIGLIONE, *Karol Wojtyła: The Thought of the Man Who Became Pope John Paul II*, Grand Rapids, MI, 1997., 125. Naglasak u originalu.

7 Vidi, DORAN, *Solidarity*, 123-124.

8 Za detaljniju analizu filozofske antropologije Ivana Pavla II., vidi, BUTTIGLIONE, *Karol Wojtyła*, 117-176; DORAN, *Solidarity*, 125-149; Gerard BEIGEL, *Faith and Social Justice in the Teaching of Pope John Paul II*, New York, 1997., 9-32.

9 WOJTYŁA, *The Acting Person*, 261-299.

10 Vidi, P. DORAN, *Solidarity*, 125.

da ljudsko iskustvo očituje osobu,¹¹ Wojtyła počinje svoju analizu od same svijesti. On pravi razliku između dvije dimenzije svijesti u osobnom djelovanju. Prva dimenzija, koju Wojtyła naziva „reflektivnom“, tiče se svjesnog djelovanja i ono je ogledavanje „svega onoga što konstituira objekt spoznaje i znanja, i posebno objekt samorazumijevanja i samopoznavanja“.¹² To je nešto što se događa u osobi, pri čemu je osoba svjesna sebe same kao subjekta reflektivne svijesti, ali joj nedostaje svijest da je ona čimbenik djelovanja. Druga dimenzija je „refleksivna“ i osoba se doživljava kao subjekt nekog čina, kao čimbenik koji je uzrok nekog događanja. Osoba dobiva samopoznavanje kroz tu refleksivnu funkciju svijesti. Upravo kroz tu refleksivnu funkciju, svijest oblikuje osobu koja je subjekt djelovanja.¹³ Butigglione sažimlje tu ideju na sljedeći način: „U svijesti čovjek doživljava svoju vlastitu duhovnost i doživljava vrednote koje je sačinjavaju, čak ako se ontološki korijen njegova ‘biti osoba’ ne pojavljuje direktno u iskustvu, nego se može samo izvesti zaključak iz njega... Čovjek doživljava dobro i zlo kroz djelovanje i istodobno doživljava svoje vlastito bivstvo kao subjekt dobrog ili zlog djelovanja. Ne samo da ga zna nego ga doživljava i djelovanje postaje dio objektivne stvarnosti njegova biti osoba.“¹⁴

Osoba, dakle, doživljava sebe kao tvorni uzrok svojega djelovanja. No svijest ne reflektira sveukupnost objektivnog dinamizma ljudskog bića, kao na primjer vegetativne procese. Wojtyła definira stvarni dinamizam ljudskog bića analogijom potencije i čina.¹⁵ Budući da je čin shvaćen kao aktualizacija neke potencije, ne pokazuje samo stvarni ljudski čin nego također uključuje i čin čovjeka (ono što se događa u čovjeku). Diferencirajući faktor između te dvije vrste jest iskustvo osobe da je ona autor i tvorni uzrok čina. Po tom iskustvu je osoba i imanentna u djelovanju i istovremeno ga transcendirala.¹⁶ Definicija ljudskog čina je sljedeća: „Ljudski čin je... onaj čin kojim čovjek aktualizira one potencijalnosti koje su vlastite njemu utoliko što je on osoba i to je način na koji on izgrađuje svoju osobnost. Svojim činima čovjek do određenog stupnja stvara samog sebe, svoju unutarnost i svoju moralnu osobnost.“¹⁷

Proces postajanja predstavlja samoodređenje osobe.¹⁸ Samoodređenje osobe moguće je zbog njezina samoposjedovanja i samoupravljanja. Kako je svaki voljni čin usmjeren prema nekom objektu,

11 Vidi, BEIGEL, *Faith and Social Justice*, 10.

12 WOJTYŁA, *The Acting Person*, 41.

13 Vidi, WOJTYŁA, *The Acting Person*, 43-47.

14 BUTIGGLIONE, *Karol Wojtyła*, 132.

15 Vidi, WOJTYŁA, *The Acting Person*, 63-64.

16 Vidi, WOJTYŁA, *The Acting Person*, 66-69.

17 BUTIGGLIONE, *Karol Wojtyła*, 134.

18 WOJTYŁA, *The Acting Person*, 108.

Wojtyła smatra da „zahvaljujući samoodređenju, osoba je objekt za sebe samu, na poseban način time što je imanentni cilj na koji se koncentrira čovjekovo izvršavanje svih njegovih moći, utoliko što je on taj čije je određenje u pitanju. On je u ovome smislu primarni objekt ili najbliži objekt svojega djelovanja.“¹⁹ Volja, koja nije usmjerena isključivo na intencionalne objekte, otkriva transcendentnost osobe u djelovanju.²⁰ Volja je, naravno, vođena razumom: „Objektivnost samoodređenja i htijenja može biti u korelaciji s objektivnošću spoznaje. Samo po svojoj objektivirajućoj funkciji spoznaja vodi volju: ništa ne može biti objekt volje ako nije spoznato.“²¹ Ona nije determinirana nekim vanjskim objektom koji je demonstriran u odluci kao krucijalni konstitutivni moment slobodne volje. Prezentacija objekta (motivacija) pokreće volju prema tome objektu koji osoba spoznaje kao vrednotu. Budući da osoba može biti motivirana različitim i suprotstavljenim objektima, odluka se donosi u izboru. Zaključak je, dakle, da „volja nije primarno povezana s horizontalnom transcendentijom, sa sposobnošću subjekta da izađe van prema objektima koji su različite vrijednosti kao objekti htijenja. Ono što nazivamo ‘voljom’, primarno je povezano sa sposobnošću odlučivanja u kojoj je sadržana i moć trenutnog suspendiranja htijenja da bismo ostvarili izbor. Volja je definitivno uključena u vertikalnu transcendentnost koja je povezana sa samoupravljanjem i samoposjedovanjem kao specifičnim vlastitostima u strukturi osobe.“²²

Slobodna se volja, dakle, manifestira u svojoj neovisnosti o objektima u intencionalnom redu te u sposobnosti izabiranja između objekata i odlučivanja o njima.²³ U tom procesu volja donosi odluku sukladno načelu istine. Dok je volja potpuno neovisna o objektima u intencionalnom redu, potpuno je ovisna o istini, što Wojtyła naziva „kapitulacijom pred istinom“.²⁴

Kroz samoodređenje, osoba ispunja samu sebe u djelovanju. Budući da djelovanje nema samo tranzitivni nego i netranzitivni aspekt, učinci djelovanja ostaju u osobi i na taj način osoba postaje moralno dobra ili moralno zla. To sačinjava osnovu morala: „Ispuniti samoga sebe znači aktualizirati i, u određenom smislu, dovesti do istinske

19 WOJTYŁA, *The Acting Person*, 108.

20 Wojtyła pravi razliku između „horizontalne“ i „vertikalne“ transcendentije. Horizontalna se odnosi na sposobnost osobe da transcendiraju objekte izvan sebe, dok vertikalna transcendentija označava sposobnost osobe povući se iza granica svoje vlastite naravi budući da osoba posjeduje samu sebe. Vidi, WOJTYŁA, *The Acting Person*, 119; DORAN, *Solidarity*, 131.

21 WOJTYŁA, *The Acting Person*, 114.

22 WOJTYŁA, *The Acting Person*, 131.

23 Vidi, WOJTYŁA, *The Acting Person*, 132.

24 WOJTYŁA, *The Acting Person*, 138.

punine onu strukturu u čovjeku koja je karakteristična za njega zbog njegove osobnosti i također zbog toga što je on netko a ne samo nešto; to je struktura samoupravljanja i samoposjedovanja. Uključeno u intencionalnost htijenja i djelovanja, u čovjekovu reagiranju na objekte izvan njega samoga koji su mu predstavljeni kao dobra – time kao vrijednosti – postoji također njegov simultani povratak u svoj ego, najbliži i najbitniji objekt samoodređenja. Ta struktura služi kao osnova moralnosti.²⁵

Samoostvarenje ovisi o savjesti koja objavljuje moralnu dobrotu objekata. Savjest doživljava i moralnu istinitost i obvezu. Pojednostavljeno rečeno: kada je neka vrednota prepoznata kao istina, i u pogledu objekta i same osobe, ona ima normativnu vrijednost i postaje obveza. Na taj način postoji obveza traženja samoostvarenja.²⁶ S tim promišljanjem dolazimo do točke kada je moguće okrenuti se pitanju sudjelovanja kao koncepta u koji je solidarnost smještena.²⁷

1.2. Samoostvarenje u djelovanju s drugima

Karol Wojtyła koristi koncept sudjelovanja kako bi upotrebio svoje obrađivanje osobe koja se ostvaruje u djelovanju i da bi objasnio očigledno iskustvo da osoba može djelovati s drugima. Sudjelovanje razotkriva onaj aspekt osobe koji se tradicionalno naziva „društvena narav“ osobe. U sklopu toga djela, koncept sudjelovanja dobiva na značenju zbog činjenice da ono predstavlja kontekst u kojem Wojtyła razvija koncept solidarnosti.

Wojtyła prilazi pitanju „intersubjektivnosti kroz sudjelovanje“ iz perspektive osobe koja djeluje. On smatra da čini, koje osoba vrši u različitosti društvenih i komunalnih odnosa, nisu prvotno čini zajednice, nego ostaju bitno čini te osobe.²⁸ Temelj sudjelovanja jest transcendentnost osobe, što znači da osoba nije apsorbirana od skupine.

---

25 WOJTYŁA, *The Acting Person*, 151.

26 Vidi, WOJTYŁA, *The Acting Person*, 163-169.

27 Ovdje ću izostaviti obradu pitanja integracije budući da nije suštinski važno za svrhu ovoga djela. Wojtyła smatra da transcendentnost ostaje bez uporišta u konkretnoj egzistenciji ako nema integracije. Integracija je, dakle, komplementarna komponenta transcendentnosti osobe. Kroz integraciju osoba integrira one dinamičke procese koji se događaju u čovjeku u dinamičku sveukupnost osobe i njezina djelovanja. Butigglione objašnjava na sljedeći način: „Samoupravljanje pretpostavlja i aktivni moment u kojem je osoba subjekt koji upravlja i pasivni moment u kojem osoba podvrgava sebe na upravljanje. Kroz integraciju osobe u djelovanju, pasivna strana osobe je predana aktivnoj strani.“ (Rocco BUTIGGLIONE, *Karol Wojtyła*, 157). Kroz koncept integracije osoba integrira psihosomatska događanja u procese vlastitog ostvarenja.

28 Vidi, WOJTYŁA, *The Acting Person*, 263.

K tome, integracija je komplementarni koncept koji podrazumijeva to da je osoba sposobna integrirati u svoju dinamičku sveukupnost djelovanje koje drugi izaberu. Sposobnost djelovanja s drugima naznačuje da „čovjek, kada djeluje zajedno s drugim ljudima, zadržava u tom djelovanju personalističke vrijednosti svojega vlastitog djelovanja i da istodobno sudjeluje zajedno s drugima u ostvarenju i rezultatima zajedničkog djelovanja. Zahvaljujući tome dijeljenju, čovjek, kada djeluje zajedno s drugima, zadržava sve što rezultira iz zajedničkog djelovanja i simultano ostvaruje – *upravo na taj isti način* – personalističku vrijednost svojega vlastitog djelovanja.“²⁹

Sudjelovanje, dakle, osposobljava osobu da zadrži svoju slobodu i da izbjegne da bude tretirana od drugih kao objekt, ali jednako tako i da druge tretira kao osobe. Budući da se osoba ostvaruje u djelovanju s drugima, sudjelovanje ima normativni karakter. Za osobu koja djeluje to znači da mora tražiti sudjelovanje kao oblik samoostvarenja. To također znači da bi svaka zajednica morala omogućiti sudjelovanje osoba za njihovo samoostvarenje.³⁰ Drugim riječima: sudjelovanje „ostvaruje jedan oblik društvene konvivialnosti i suradnje u kojem je osoba respektirana i osposobljena doživljavati svaki čin kolektiviteta kao svoj vlastiti“.³¹

Sudjelovanje je konstitutivni faktor zajednice. Wojtyła pravi razliku između dvije dimenzije ljudske zajednice: interpersonalna i društvena.³² Interpersonalna dimenzija zajednice se odnosi na odnose njezinih članova. Tu je riječ o „Ja – Ti“ odnosu. Društvena dimenzija zajednice uključuje mnoštvo osoba koje doživljavaju sebe kao „Mi“. Krucijalni element društvene dimenzije zajednice jest opće dobro. Wojtyła smatra da je opće dobro „načelo ispravnog sudjelovanja koje omogućava osobi koja djeluje zajedno s drugim osobama ostvarenje autentičnih čina i ostvarenje same sebe kroz te čine“.³³ Opće dobro zajednice je, dakle, shvaćeno tako da ne predstavlja jednostavno dobro velikog broja pojedinaca ili većine. To je ono dobro koje predstavlja dobro cijele zajednice i u isto vrijeme predstavlja dobro po kojem oso-

29 WOJTYŁA, *The Acting Person*, 269. Naglasak u originalu.

30 WOJTYŁA, *The Acting Person*, 271. U tom kontekstu individualizam i totalizam pojavljuju se kao faktori koji ograničavaju sudjelovanje. Individualizam vidi pojedinca kao vrhovno dobro i podređuje interese i dobro zajednice pojedincu. Totalizam, s druge strane, podređuje pojedinca zajednici. Wojtyła smatra da oba sustava imaju isto shvaćanje ljudskog bića koje može biti definirano kao „impersonalističko“ ili „antipersonalističko.“ (Vidi, WOJTYŁA, *The Acting Person*, 271-276).

31 BUTIGGLIONE, *Karol Wojtyła*, 169-170.

32 Vidi, Karol WOJTYŁA, „The Person: Subject and Community“, *Person and Community: Selected Essays*, New York, 1993., 236-252.

33 WOJTYŁA, *The Acting Person*, 282.

ba ostvaruje samu sebe. „Po općem dobru ljudski *Ja* nalazi sam sebe potpunije i temeljitije upravo u ljudskom *mi*.“³⁴

U pogledu odnosa između sudjelovanja i općeg dobra, Wojtyła identificira različite stavove koje dijeli u dvije skupine: „autentični“ i „neautentični“.³⁵ Autentični stavovi su solidarnost i opozicija, dok su konformizam i neinvolveranost neautentični stavovi. S ovim smo došli do točke gdje je koncept solidarnosti smješten u filozofsku misao Karola Wojtyły/Ivana Pavla II.

2. Teološka antropologija: Međuovisnost ljudske obitelji

Ivan Pavao II. koristi svoju filozofsku antropologiju kao širi kontekst za razvijanje teološke antropologije. Beigel tvrdi da „uvodno poglavlje prve enciklike Ivana Pavla II. [Redemptor hominis] pruža očitu potvrdu da ‘osoba objavljena /*revealed*/ u djelovanju’ funkcionira kao okvir unutar kojega se može razmatrati dublja teološka dimenzija osobe“.³⁶ Papa Ivan Pavao II. povezuje svoju teološku antropologiju s dokumentima Drugog vatikanskog sabora i razvija je dalje.³⁷ Njegova antropologija se usredotočuje oko koncepta dostojanstva ljudske osobe. To dostojanstvo pak ne dolazi od same osobe nego od Božjeg plana za čovječanstvo. Taj plan se sastoji od tri temeljne ideje: 1) čovjek je stvoren na sliku Božju; 2) po Utjelovljenju i Pashalnom otajstvu čovjek je pomiren; 3) Bog usmjerava čovjeka na spasenje kroz svoju ljubav.³⁸

Teološka antropologija pape Ivana Pavla II. se usredotočuje na ove teme i one čine središte prvih dviju njegovih enciklika. Nadalje, dostojanstvo osobe, kako je objavljeno u Božjem naumu spasenja, čini pozadinu i pretpostavku za njegovo društveno učenje.³⁹ Međutim, sustavno izučavanje teološke antropologije Ivana Pavla II. nije prvotni predmet ovoga rada i nadišao bi njegove granice. Budući da sam pri-

34 DORAN, *Solidarity*, 145.

35 Vidi, WOJTYŁA, *The Acting Person*, 283-291.

36 BEIGEL, *Faith and Social Justice in the Teaching of John Paul II*, 35.

37 Vidi, Hermann J. POTTMEYER, “Die Würde des Menschen in der christlichen Anthropologie der Antrittsenzyklika Johannes Paulus II”, Gerhard HÖVER i Rainer ÖHLSCHLÄGER (ur.), *Die Würde des Menschen: die theologisch-anthropologischen Grundlagen der Lehre Papst Johannes Paulus II*, Mainz, 1986., 29-30.

38 Vidi Waclaw SWIERZAWSKI, „Die Würde des Menschen: Über die theologisch-anthropologischen Grundlagen der Lehre Papst Johannes Paulus II“, Gerhard HÖVER i Rainer ÖHLSCHLÄGER, *Die Würde des Menschen: die theologisch-anthropologischen Grundlagen der Lehre Papst Johannes Paulus II*, Mainz, 1986., 77-79.

39 Gerard Beigel argumentira da su „teološki i kristocentrični aspekti društvenoga učenja Ivana Pavla II. u potpunosti osvijetljeni tek kroz analizu njegovih spisa koji ne pripadaju u pravom smislu u njegov društveni nauk.“ (*Faith and Social Justice in the Teaching of John Paul II*, 114. Naglasak u originalu).

stupio ovoj temi iz aspekta koncepta solidarnosti kod Ivana Pavla II., neću se upuštati u iscrpno obrađivanje njegove teologije, nego ću se ograničiti na identifikaciju teološkog izvora solidarnosti u Papinoj teologiji.

Stvaranje predstavlja jednu od ključnih tema u teologiji Ivana Pavla II. Dvije su tvrdnje biblijskog izvještaja o stvaranju čovjeka (Post 1,27-28) od posebne važnosti za njegovu društvenu etiku: vjerovanje da je čovjek, muško i žensko, stvoren na sliku Božju i da je usmjeren da sebi podvrgne zemlju. Patrick J. Lynch argumentira da „stvaranje dobiva najeksplicitniju pozornost jer proviđa utemeljenje za dostojanstvo osobe i daje osnovu za uspostavljanje društvenih ustanova o kojima ovisi ljudsko preživljavanje, tj. vlast, gospodarstvo i kulturu”.⁴⁰ To što je čovjek slika Božja i Njemu sličan, jest izvor njegova dostojanstva i njegovih neotuđivih prava. Ivan Pavao II. konstatira: „U njemu je zacrtao svoju sliku i svoju sličnost... podijelivši mu neusporedivo dostojanstvo... Doista, s onu stranu prava što ih čovjek stječe radom postoje prava koja ne odgovaraju ni jednom djelu što ga čovjek čini, nego proizlaze iz same biti njegove osobe.”⁴¹

Štoviše, uz osobno dostojanstvo, koje je podijeljeno čovjeku u stvaranju, stvaranje čovjeka na sliku i priliku Božju temelj je društvene naravi čovjeka i njegovo usmjerenje na život u zajednici. Osoba je sama po sebi svrha i ima sposobnost transcendencije po kojoj je sposobna predati se Bogu i drugima.⁴² Sposobnost transcendencije je u bitnome društveni fenomen budući da je čovjek stvoren kao par, kao muško i žensko. Murphy argumentira: „Čovjek je postao slika Božja ne samo po svojoj vlastitoj ljudskosti nego također po zajedništvu osoba koje tvore muškarac i žena. Od samoga početka čovjek je slika Božja ne samo po duhovnom razumu i volji, koji reflektiraju solitarnu Osobu Božanstva koje upravlja svijetom, nego je čovjek također, i to u bitnome, slika božanskog zajedništva osoba.”⁴³ Stvaranje čovjeka na

---

40 Patrick J. LYNCH, "Creation, Redemption, Solidarity: Pope John Paul's Public Theology", John J. CONLEY i Joseph W. KOTERSKI (ur.), *Prophecy and Diplomacy: The Moral Doctrine of John Paul II*, Ney York, 1999., 34.

41 IVAN PAVAO II., *Centesimus annus – Stota godina*. Enciklika povodom stote godišnjice Rerum Novarum (1.V.1991.), Zagreb, 1991., br. 11 (dalje: CA).

42 Usp. IVAN PAVAO II., *Sollicitudo rei socialis – Socijalna skrb*. Enciklika o dvadesetoj obljetnici enciklike *Populorum progressio* (30. XII. 1987.), br. 24, Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, Zagreb, 1991. (dalje SRS); usp. CA, 11.

43 Joseph MURPHY, "Human Solidarity and the Church in the Thought of John Paul II," John M. McDERMOTT (ur.), *The Thought of Pope John Paul II: A Collection of Essays and Studies*, Rim, 1993., 132. Murphy argumentira da je Ivan Pavao II. učinio napredak u odnosu na svoju filozofiju u kojoj je društvene odnose smatrao akcidentalnima u odnosu na subjektivnost osobe: „Ivan Pavao je po-

sliku Trojedinog Boga i reflektiranje božanskog života u svom vlastitom životu pobuđuje svijest o zajedničkom očitstvu Božjem, bratstvu u Kristu te nazočnosti i životvornom djelovanju Duha Svetoga. Ta svijest postaje novi kriterij za interpretaciju svijeta i po njoj osoba preispituje, u svjetlu vjere, jedan novi model jedinstva ljudskoga roda. Ivan Pavao II. govori da taj „vrhovni *model jedinstva*, odraz unutarnjeg života Boga, koji je jedan u tri osobe, mi kršćani označujemo riječju *zajedništvo (communio)*“.⁴⁴ Zajedništvo inspirira stav ili krepost solidarnosti. Ovdje, kao i u slučaju Papine filozofske antropologije, zajedništvo služi kao kontekst solidarnosti. Prije nego prijedemo na sam koncept solidarnosti, potrebno je promotriti i drugi element stvaranja koji igra važnu ulogu u teologiji Ivana Pavla II.

Bog je u stvaranju naredio čovjeku da „podvrgne zemlju“ (Post 1,28), da je obrađuje i da nadgleda vrt (Post 2,15). U svojim enciklikama Ivan Pavao II. poziva se na te svetopisamske odlomke i vidi u njima sličnost osobe Bogu u njegovu stvaralaštvu.⁴⁵ U isto vrijeme, ta naredba objavljuje da su materijalna dobra namijenjena svima kao sredstvo samoostvarenja osobe i ljudskoga roda.⁴⁶ Rad, kao izraz sličnosti osobe Božjoj kreativnosti, i opća namjena dobara izvor su međuovisnosti pojedinaca i naroda. „Pitanje sudjelovanja i solidarnosti kao stava koji je omogućava, pojavljuje se iz činjenice da osoba nije izolirani subjekt u svijetu objekata, nego subjekt među subjektima.“⁴⁷ Ivan Pavao II. tvrdi da svijest o međuovisnosti poziva na transformaciju međuovisnosti u solidarnost:⁴⁸ „Uzajamnost /u međunarodnim odnosima/ mora prerasti u *solidarnost*, koja se temelji na načelu da su stvorena dobra namijenjena svima.“⁴⁹

Papa Ivan Pavao II. tvrdi, dakle, na temelju izvještaja o stvara-

---

maknuo svoj izvorni personalizam izvan granica izoliralnosti slobodnog, intuitivnog, kontemplativnog, egzistencijalnog subjekta koji 'poseže van' za drugim u akcidentalnom odnosu. Biti čovjek, znači biti u drugome i za drugoga jednako kao što znači biti od drugoga u stvaranju.“ (MURPHY, "Human Solidarity",138).

44 IVAN PAVAO II., SRS, 40. Naglasak u originalu.

45 Usp. IVAN PAVAO II., *Laborem exercens – Radom čovjek. Enciklika o ljudskom radu* (14.IX.1981.), br. 4, Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, Zagreb, 1991. (dalje LE); SRS, 29.

46 Usp. IVAN PAVAO II., LE, 6; SRS, 29; CA, 31 i 42.

47 DORAN, *Solidarity*, 171.

48 Hrvatski prijevod enciklike *Sollicitudo rei socialis* za latinski pojam *mutua capilatio* koristi pojam *uzajamnost*. Držim da pojam *uzajamnost* ne izražava puno značenje latinskog izraza te stoga preferiram pojam *međuovisnost*. Smatram da taj pojam više odgovara latinskom izvorniku, u kojem je naglašena međusobna vezanost dviju ili više stvarnosti. Isto značenje imaju i pojmovi drugih jezika koji se koriste za *mutua capilatio*, kao npr. njemački *gegenseitige Abhängigkeit* ili engleski *interdependence*.

49 IVAN PAVAO II., SRS, 39.

nju, da postoji temeljno jedinstvo ljudskoga roda i da su stvorena dobra namijenjena svima. Iako nema eksplicitne potvrde, čini se da su obje te istine izvor međuovisnosti među osobama i među narodima, koje Ivan Pavao II. uzima kao *de facto* stvarnosti u svijetu. Ispravan odgovor na međuovisnost jest krepost solidarnosti: „Ako se uzajamnost shvati u tom smislu /kao moralna kategorija/, onda je solidarnost jedini odgovor na nju – i to solidarnost kao moralno i socijalno ponašanje, kao ‘vrlina’“⁵⁰

3. Ciljevi i sredstva solidarnosti

Papa Ivan Pavao II. poziva se na solidarnost u nizu različitih okolnosti. Najčešće govori o solidarnosti u kontekstu rada. Međutim, solidarnost nije ograničena samo na stvarnost rada. Ovaj koncept ima ulogu i logičkog temelja za Papino uvjerenje kako međunarodna zajednica ima obvezu pomoći narodu u obrani od nepravednog agresora. Na oba ta područja solidarnost je odgovor jer pojedinci i narodi postaju svjesni svoje međusobne ovisnosti koja proizlazi iz temeljnog jedinstva ljudskoga roda. Solidarnost nam pak „pomaže da ‘drugoga’ – osobu, narod ili naciju – ne promatramo kao neko sredstvo ..., nego kao nama ‘sličnoga’, kao našu ‘pomoć’ ... koji poput nas treba biti sudionikom gozbe života na koju je Bog jednako pozvao sve ljude“.⁵¹ Svijest o uzajamnosti i prepoznavanje drugoga kao našega bližnjeg uzrok su opredijeljenosti za opće dobro i dobro drugoga koja ide čak dotle da je osoba spremna žrtvovati samu sebe.⁵² Ti naglasci u konceptu solidarnosti Ivana Pavla II. upućuju na njezinu temeljnu strukturu. Oni već naznačuju razloge za njegovo opravdanje uporabe vojne sile od strane međunarodne zajednice na temelju solidarnosti. Međutim, potrebno je daljnje istraživanje toga koncepta kako bismo vidjeli koji su ciljevi solidarnosti i kojim sredstvima se oni postižu. Taj korak treba postaviti i temelj za daljnje istraživanje kontura političkog sustava koji je nužan za razrješavanje sukoba u međunarodnim odnosima. Potrebno je, međutim, imati na umu da se pojedini elementi toga koncepta nalaze u dijalektičkom odnosu tako da pripadaju i u ciljeve i u sredstva razrješavanja sukoba. Na primjer, poštovanje osobe i njezinih temeljnih prava je jedan od ciljeva solidarnosti budući da „samo iskrena solidarnost... može učinkovito braniti dostojanstvo i prava pojedinaca i stoga graditi mir među društvima i među narodima.“⁵³ Dakle, poštovanje osobe cilj

50 IVAN PAVAO II., SRS, 38.

51 IVAN PAVAO II., SRS, 39.

52 IVAN PAVAO II., SRS, 38.

53 IVAN PAVAO II., "Address to the Ambassador of Zimbabwe, 17 January 1991", *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XIV-1, Città del Vaticano, 1993., 124 (dalje: IGP2).

je solidarnosti, ali istodobno je i sredstvo po kojem se postiže mir.

3.1. Ciljevi solidarnosti

U svojim govorima i spisima, Ivan Pavao II. nabraja mnoštvo različitih ciljeva solidarnosti. Obradivanje toga pitanja ograničit ćemo samo na one ciljeve koji su važni za ovaj rad, naime za analizu pogleda Ivana Pavla II. na razrješavanje sukoba shvaćenih u jednom širem smislu. Objekt ovoga dijela rada nije samo razrješavanje postojećih vojnih sukoba nego također razrješavanje ekonomskih i/ili političkih sukoba koji nerijetko prouzročuju otvorena vojna sučeljavanja i sukobe. Ovdje ćemo obraditi sljedeće ciljeve solidarnosti: pravednost i razvitak, poštovanje osoba i njihovih prava te opće dobro.⁵⁴

3.1.1. Pravednost

Papa Ivan Pavao II. povezuje pravednost i mir. On je uvjeren da „pravednost ide ruku pod ruku s mirom te je permanentno i aktivno usmjerena na mir“.⁵⁵ Stoga „ne može biti istinskog mira bez pravednosti“.⁵⁶ Pravednost je pak plod solidarnosti koja je prijeko potrebna za promicanje pravednosti.⁵⁷ Shvaćena na ovaj način, postizanje i promicanje pravednosti postaje izričaj „brige za siromašne“ utemeljene na načelu kršćanskog društvenog nauka da su zemaljska dobra namijenjena svima. Ta briga zahtijeva reforme na mnogim različitim razinama, kao što je reforma međunarodnog trgovinskog sustava, svjetskog monetarnog i financijskog sustava, u oblicima tehnologije i njihovim transferima te reforme međunarodnih organizacija.⁵⁸

Prema papi Ivanu Pavlu II., promicanje pravednosti u međunarodnim će odnosima smanjiti i apsorbirati tenzije koje mogu eskalirati

---

54 DORAN (*Solidarity*, 197-203) ubraja među ciljeve solidarnosti također sudjelovanje i suradnju. Ta bi pitanja također mogla biti obrađivana u kontekstu razrješavanja sukoba. Međutim, budući da nisu direktno povezana s razrješavanjem sukoba, ovdje ih izostavljam.

55 IVAN PAVAO II., „Message for World Day of Peace, 1 January 1998“, *Origins*, 27 (1998.), 467. Vidi također „Address to the Diplomatic Corps at Tokyo, Japan, 24 February 1981“, Sr. Marjorie KEENAN (ur.), *The Holy See at the Service of Peace: Pope John Paul II Addresses to the Diplomatic Corps (1978-1988)*, Vatican City, 1988., 174 (dalje: HSSP); „Address to the Diplomatic Corps at La Paz, Bolivia, 10 May 1988“, HSSP, 229.

56 IVAN PAVAO II., „Address to the Diplomatic Corps Accredited to the Holy See, 15 January 1983“, *Origins*, 12 (1983.), 548; vidi također LE, 2.

57 Vidi, IVAN PAVAO II., „Address to the Civic Authorities of the Region of Calabria, Italy, 12 June 1988“, IGP2, XI-2, 1988.-1989.

58 Vidi, IVAN PAVAO II., SRS, 43.

u otvorene vojne sukobe. Njegova tvrdnja o pravednosti društvenoga poretka unutar jedne države može se analogijom primijeniti i na međunarodnu scenu: „Istinska solidarnost traži borbu za pravedan društveni poredak u kojem sve napetosti mogu biti apsorbirane i u kojem sukobi ... mogu lakše biti riješeni... Da bi se stvorio svijet pravednosti i mira, solidarnost mora oboriti temelje mržnje, egoizma i nepravde koji su prečesto ustanovljeni kao ideološka načela ili kao bitni zakon života u društvu.“⁵⁹ Ta izjava predstavlja određeni model koji će, ako se primijeni u nacionalnim i međunarodnim odnosima, umanjiti opasnost od ratova. Papa napominje da „u korijenu rata obično se nalaze stvarne i ozbiljne nedaće: trpljenje nepravde, frustrirane legitimne aspiracije, siromaštvo i iskorištavanje mnoštva očajnoga naroda koji ne vidi stvarne mogućnosti za unapređivanje svoje sudbine mirnim sredstvima“.⁶⁰ Stoga je nužno živjeti krepost solidarnosti među pojedincima i narodima. Papa piše: „Da bi pravednost i mir prevladali, međunarodna solidarnost mora zamijeniti iskorištavanje.“⁶¹

Ivan Pavao II. nadopunja pravednost idejom razvitka. Pored dijalektičkog odnosa između mira i pravednosti, on povezuje pravednost s razvitkom. Mir i pravednost su dvije pretpostavke za razvitak. Papa argumentira: „Pravednost i mir: to su uvjeti života za kojima čezne cijelo čovječanstvo. Oni su nužna premisa razvitka i napretka.“⁶² Zauzvrat, razvitak doprinosi izgradnji mirnijih odnosa između pojedinaca i naroda.⁶³ Cjelovit ljudski razvitak, koji unapređuje svaku osobu unutar društva, doprinosi unutarnjem miru svake zemlje. Unutarnji mir postaje onda sredstvo kojim zemlja sudjeluje u izgradnji međunarodnog mira.⁶⁴

Taj dijalektički odnos između mira, pravednosti i razvitka omogućava papi Ivanu Pavlu II. da prihvati stav pape Pavla VI. da je razvitak novo ime za mir.⁶⁵ Sva su ta tri elementa pak djelo solidar-

---

59 IVAN PAVAO II., "Address to the International Labor Organization, Geneva, 15 June 1982", *Acta Apostolicae Sedis*, 74 (1982.), 1000-1001 (dalje AAS).

60 IVAN PAVAO II., CA, 52; vidi također SRS, 39; "Message for World Day of Peace, 1 January 1993", *Origins*, 22 (1992.), 476-479; "Message for World Day of Peace, 1 January 2002", *Origins*, 31 (2001.), 463-466.

61 IVAN PAVAO II., "Address to the Ambassador of Gambia, 28 November 1992", IGP2, XV-2, 759.

62 IVAN PAVAO II., "Address at Khartoum Airport, Sudan, 10 February 1993", IGP2, XVI-1, 395.

63 Vidi, IVAN PAVAO II., "Message for World Day of Peace, 1 January 1987", *Origins*, 16 (1986), 52.

64 IVAN PAVAO II., "Address do the Diplomatic Corps in Lagos, Nigeria, 16 February 1982", HSSP, 177.

65 Vidi, PAVAO VI., *Populorum progressio. Enciklika o razvitku naroda* (26.III.1967.) br. 87, Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, Zagreb,

nosti. Govoreći o izrabljivanju, ugnjetavanju i uništavanju kao izvoru ratova, kao i „strukturama grijeha“ koji su suprotni solidarnosti, Papa zaključuje da „solidarnost kako smo je prikazali, postaje ujedno put k miru i razvoju. Svjetski je mir, naime, nezamisliv ako odgovorni ne priznaju kako uzajamnost po sebi zahtijeva... prerastanje međusobnog nepovjerenja u zajedničku suradnju. A upravo je zajednička suradnja istinski izraz solidarnosti među pojedincima i narodima.“⁶⁶ Važno je napomenuti da Ivan Pavao II. ne polazi od toga da će neka vrsta progresivističkog razvitka, definiranog u materijalističkom smislu, voditi prema miru. On govori o „autentičnom ljudskom razvitku“ koji označava postupak razvitka svakog i cijelog pojedinca i naroda, što uključuje razvitak ljudskih i duhovnih kapaciteta.⁶⁷

3.1.2. Poštovanje osobnih i nacionalnih prava

Drugi cilj solidarnosti je poštovanje osoba i njihovih prava, uključujući i njihova kolektivna ili nacionalna prava. Wolfgang Lienemann je primijetio da Ivan Pavao II. naglašava važnost ljudskih prava kao strategiju za osiguranje mira nasuprot odsutnosti brige za neke druge strategije, kao što je npr. zastrašivanje.⁶⁸ U kontekstu ovoga djela, to je pitanje važno utoliko što papa Ivan Pavao II. smatra da poštovanje osobnih i nacionalnih ljudskih prava predstavlja put za razrješenje sukoba budući da doprinosi izgradnji mira, kao i smanjenju i izbjegavanju sukoba. Papa tvrdi da se „mir svodi na poštovanje čovjekovih nepovredivih prava – *Opus iustitiae pax* – dok rat izvire iz povrede tih prava i donosi sa sobom još težu povredu istih“.⁶⁹ Kako je već rečeno, Ivan Pavao II. izvodi ljudska prava iz dostojanstva osobe stvorene na sliku Božju. Nacionalna prava proizlaze iz istog dostojanstva ljudske osobe na kolektivnoj razini.⁷⁰ Ivan Pavao II. upućuje na

---

1991.; IVAN PAVAO II., SRS, 39.

66 IVAN PAVAO II., SRS, 39.

67 Vidi, IVAN PAVAO II., SRS, 27-34; “Address to the Diplomatic Corps, Nairobi, Kenya, 6 May 1980”, HSSP, 158; “Address to the Ambassador of Santa Lucia, 28 October 1991”, IGP2, XIV-2, 1022.

68 Wolfgang LIENEMANN, *Frieden: Vom „gerechten Krieg“ zum „gerechten Frieden“*, Göttingen, 2000., 72.

69 IVAN PAVAO II., *Redemptor hominis*, br. 17, Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, Zagreb, 1991. (dalje: RH).

70 Vidi, IVAN PAVAO II., “Address to the General Assembly of the United Nations Organization, 5 October 1995”, IGP2, XVIII-2, 736. Papino shvaćanje nacije, iako nije jasno definirano, odnosi se na zajednicu osoba karakteriziranih zajedničkom poviješću, jezikom i kulturom. Nacija se ne podudara nužno s državom. Papa je svjestan poteškoća u pogledu definiranja koncepta nacije i time poteškoća glede definiranja njihovih prava. Ipak, smatra da je potrebno

dvostruki zahtjev koncepta ljudskih prava, koji obuhvaća individualnu autonomiju i naciju prava.⁷¹ Drugim riječima, ljudska prava ne mogu biti reducirana samo na razinu pojedinca, nego se moraju priznati i na razini kolektiva osoba. Papa ide čak dotle da govori o „pravu na kolektivni identitet“.⁷²

Ivan Pavao II. smješta poštovanje drugih i njihovih prava u samo središte solidarnosti, naime u kontekst jedinstva ljudske obitelji. Stoga Papa piše: „Mira će biti samo utoliko ako čovječanstvo kao cjelina ponovno otkrije svoj poziv da bude jedna obitelj, obitelj u kojoj se poštuju dostojanstvo i prava pojedinaca – koji god bio njihov status, rasa ili vjera – kao nešto što je prije i iznad bilo koje razlike.“⁷³ Budući da Ivan Pavao II. izvodi dostojanstvo i prava osobe i narodâ iz teologije stvaranja, poštovanje osobnih i nacionalnih ljudskih prava predstavlja izraz čovjekove svijesti da je drugi njegov „susjed/bližnji“ i „pomoćnik“, osoba kao i on sam.⁷⁴

Kada Papa govori o poštovanju ljudskih prava kao cilju solidarnosti, on ih dovodi u korelaciju s drugim aspektima, kao i u slučaju pravednosti. Stoga on smatra da je poštovanje osobe i njezinih osobnih i nacionalnih prava izraz pravednosti. Poštovati druge znači dati im ono što im pripada: „Budući... da je mir uvijek djelo pravde, napori da se postigne trajni mir u svijetu moraju biti povezani sa strpljivom i ustrajnom obranom temeljnih ljudskih prava. Među primarnim ciljevima prava mora biti to da se osigura da svaka osoba dobije što joj pripada, na svakoj razini društvenoga života.“⁷⁵ Nadalje, poštovanje drugoga nužan je uvjet razvoja. Papa smatra da je moguće voditi narod prema slobodi i blagostanju samo kroz priznavanje dostojanstva osobe i prihvaćanje prava svake osobe.⁷⁶

---

poduzeti daljnje studiranje s ciljem preciznijeg pojašnjenja koncepta nacije. „Izučavanje tih prava zasigurno nije jednostavno ako promotrimo poteškoće glede definiranja samoga koncepta ‘nacije’, koji ne može biti *a priori* i nužno identificiran s državom. Takvo izučavanje je ipak potrebno ako želimo izbjeći pogreške prošlosti i osigurati pravedan svjetski poredak.“ (*Isto*).

71 Vidi, IVAN PAVAO II., „Address to the Diplomatic Corps Accredited to the Holy See, 9 January 1989“, *Origins*, 18 (1989.), 542.

72 Vidi, IVAN PAVAO II., „Message for World Day of Peace, 1 January 1989“, *Origins* 29 (1988.), 467-468; „Address to the Diplomatic Corps Accredited to the Holy See, 9 January 1989“, 542-543.

73 IVAN PAVAO II., „Message for World Day of Peace, 1 January 2000“, *Origins*, 23 (1999.), 451.

74 Vidi, IVAN PAVAO II., SRS, 39.

75 IVAN PAVAO II., „Address to the World Jurists Association of the Center for World Peace through Law, 9 May 1992“, IGP2, XV-1, 1375; vidi također, „Message for World Day of Peace, 1 January 1998“, 467-468.

76 Vidi, IVAN PAVAO II., „Address to the Ambassador of Santa Lucia, 28 October 1991“, 1023.

Ostvarivanje ovih ciljeva – mir, pravednost i razvitak – moguće je samo čvrstom opredijeljenošću za solidarnost koja je bitan aspekt odnosa i unutar određene zajednice i između različitih naroda. Solidarnost čini zemlje sposobnima da rade za svoj unutarnji mir i za mir cijele međunarodne zajednice. „Djelujući zajednički na temelju priznavanja međusobne ovisnosti, skupina zemalja osigurava mir ne samo unutar svojega vlastitog zemljopisnog područja nego također uvelike doprinosi izgradnji mira za sve nacije svijeta.“⁷⁷

Nepoštovanje osobnih i nacionalnih ljudskih prava, naprotiv, vodi u ratove. Sukladno misli Ivana Pavla II., „ratni duh u svom primitivnom i temeljnom značenju, niče i dozrijeva ondje gdje se krše neotuđiva prava čovjeka“.⁷⁸ Napad na ljudska prava razara društvo i njegovo jedinstvo, pogađajući time sveukupnost međunarodnih odnosa.⁷⁹ Nadalje, prijetnje miru i izbijanje ratova dolaze od nepoštovanja nacionalnih prava, kao što su pravo na slobodu i teritorijalni integritet.⁸⁰ Ivan Pavao II. smatra da je mir nedjeljiv. Stoga, da bi bilo mira u međunarodnim odnosima, on mora biti promican na svim razinama ljudskoga života. Nije moguće graditi mir u svojoj vlastitoj zemlji istodobno ne poštujući ili ugrožavajući mir u drugim zemljama. U svijetu koji je *de facto* međusobno ovisan, djelovanje pojedine zemlje na političkom, ekonomskom, ekološkom ili nekom drugom području ima posljedice na međunarodnoj razini. Stoga ni globalni mir ne može biti rezultat izdvojenih želja pojedinih zemalja budući da su njihove želje često nejasne i kontradiktorne.⁸¹ Zbog toga razloga Ivan Pavao II. tvrdi da se ispravno rješenje konflikata sastoji u solidarnosti: „istodobno se u ovome svijetu, podijeljenom i uzdrmanom svakovrsnim sukobima, utire put uvjerenju o dubokoj međuovisnosti, a dosljedno tome, i zahtjev za solidarnošću da se ona prihvati i prenese na moralnu razinu“.⁸² Poštovanje osoba i njihovih osobnih i nacionalnih prava kao cilja solidarnosti, doprinosi svođenju konflikata na minimalnu razinu i izgradnji mirnih odnosa na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

---

77 IVAN PAVAO II., “Address to the Ambassador of Santa Lucia, 28 October 1991”, 1023.

78 IVAN PAVAO II., “Govor pred Generalnom skupštinom Ujedinjenih naroda (2.X.1979.), br. 10”, Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.; vidi također RH, 17.

79 IVAN PAVAO II., “Govor pred Generalnom skupštinom Ujedinjenih naroda”, br. 10-12.

80 IVAN PAVAO II., “Message for World Day of Peace, 1 January 1981”, *Origins*, 10 (1981.), 467-469.

81 Vidi, IVAN PAVAO II., SRS, 26.

82 IVAN PAVAO II., SRS, 26.

3.1.3. Opće dobro

Treći cilj solidarnosti, koji ćemo promotriti u kontekstu razrješavanja sukoba, jest opće dobro. Sukladno papi Ivanu Pavlu II., postizanje općeg dobra krajnji je cilj solidarnosti.⁸³ Budući da Papa vidi međuo-visnost kao *de facto* značajku suvremenoga svijeta, on tvrdi, kao što je više puta istaknuto, da je jedini ispravan odgovor krepost solidarnosti. Međutim, solidarnost nije neki prazan osjećaj nego „čvrsta i postojana odlučnost zauzeti se za opće dobro“⁸⁴. Prije daljnjeg promatranja tog pitanja, potrebno je najprije naglasiti Papino shvaćanje odnosa između dobra osobe i općeg dobra.

Ranije sam istaknuo da Ivan Pavao II. razvija svoju teologiju na klasičnim tomističkim temeljima, ali joj pristupa s fenomenološkog aspekta. Njegovo je uvjerenje da klasična misao ne iznosi na površinu dinamični aspekt bitka i zbog toga Papa pristupa osobi kao samoo-stvarujućoj u djelovanju. Taj pristup utječe na njegovu koncepciju odnosa između dobra osobe i općeg dobra. Već u svom pretpapinskom filozofskom opusu, on shvaća opće dobro kao načelo ispravnog sudjelovanja po kojem osoba, djelujući s drugima, ostvaruje ispravno djelovanje i ostvaruje samu sebe.⁸⁵ Stoga se djelovanje za opće dobro ni u kojem slučaju ne protivi dobru osobe. Kao što je Kevin P. Doran primijetio, Papino razumijevanje je da „opće dobro ne treba gledati ni u kojem pogledu suprotstavljeno istinskom dobru pojedine osobe ili sastavne skupine. Istinsko poštovanje svakog člana jedina je zdrava podloga za preživljavanje i rast zajednica, bilo lokalnih, nacionalnih ili međunarodnih“⁸⁶. Štoviše, u konfliktnim situacijama, gdje se čini da je interes države u kontradikciji s interesom osobe, Ivan Pavao II. smatra da je dobro osobe primordijalno. Stoga on kaže: „Čak u izvanrednim situacijama koje se nekada mogu pojaviti, nikada se ne može opravdati bilo kakva povreda temeljnog dostojanstva ljudske osobe ili temeljnih prava koja jamče to dostojanstvo. Legitimna briga za sigurnost nacije, koju opće dobro zahtijeva, mogla bi voditi u napast da se ljudsko biće i njegovo dostojanstvo i prava podrede državi. Bilo koji očevidni konflikt između prijekih potreba sigurnosti i građaninovih temeljnih prava mora se razriješiti sukladno temeljnom načelu – koje je Crkva uvijek držala – da društvena organizacija postoji samo za služenje čovjeku i za zaštitu njegova dostojanstva, i da ne može tvrditi da služi općem dobru ako ljudska prava nisu zaštićena.“⁸⁷

83 Vidi, DORAN, *Solidarity*, 203.

84 IVAN PAVAO II., SRS, 38.

85 Vidi, WOJTYLA, *The Acting Person*, 282.

86 DORAN, *Solidarity*, 204.

87 IVAN PAVAO II., “Address at Manila, Philippines, 17 February 1981”, AAS 73 (1981.), 317.

Budući da opće dobro pogoduje individualnim osobama i zajednici, ono nije puki konglomerat pojedinačnih dobara. Papa označava takvo shvaćanje kao „opasan moralni relativizam koji bi vodio neke da vide opće dobro društva tek kao sumu partikularnih interesa“.⁸⁸ Zbog toga razloga postizanje općeg dobra ne bi trebalo biti podvrgnuto javnom mišljenju ili volji većine. Ostvarenje općeg dobra je poduhvat koji pojedinačni članovi društva i država postižu u duhu suodgovornosti.⁸⁹ Međutim, posebna odgovornost za nadziranje općeg dobra vlastiti je zadatak državnih i sudskih struktura.⁹⁰ No bez obzira na to, pojedinačne osobe nisu oslobođene obveze da djeluju za opće dobro budući da bi ono trebalo biti „jedan cilj i onih koji upravljaju i onih kojima se upravlja, ‘dobro svih i svakog pojedinca, budući da smo svi mi stvarno odgovorni za sve’“.⁹¹ Taj stav međusobne odgovornosti bit je solidarnosti.⁹² Zbog toga razloga, vlade su pozvane promicati krepost solidarnosti: „postoji apsolutna potreba neumorno promicati aktivni osjećaj solidarnosti koji će se pobrinuti da stečena unapređenja obiluju na korist svih a ne završe kao patrimonij samo nekolicine. Nadalje, kadgod se čini nužnim, supsidijarna aktivnost konstituirane vlasti trebala bi dati svoj doprinos u omogućavanju pojedincima i skupinama da ispunе svoj zadatak.“⁹³

Nacionalni aspekt općeg dobra nije ništa drugo do li jedan aspekt općeg dobra cijele ljudske obitelji. Ivan Pavao II., veličajući mudrost zapadnoeuropskih državnika koji su nakon Drugog svjetskog rata inicirali ujedinjenje njihovih zemalja, ističe da „uz opće dobro pojedinih naroda postoji opće dobro čovječanstva koje se nasilno gazi ratovima... Interes bilo koje nacije ne može se prikladno postići osim u prijateljskoj međuovisnosti s drugim narodima.“⁹⁴ Naglasak na međunarodnom općem dobru dolazi od Papina temeljnog shvaćanja jedinstva cjelokupne ljudske obitelji. Svijest o tome jedinstvu i njegovo pri-

---

88 IVAN PAVAO II., “Address to the World Jurists Association of the Center for World Peace through Law, 9 May 1992”, IGP2, XV-1, 1376.

89 Vidi, IVAN PAVAO II., “Address to Participants in a Convention on the Encyclical Letter *Rerum Novarum*, 15 May 1991”, AAS 84 (1992.), 149.

90 Usp. IVAN PAVAO II., “Address to the Members of the Union of Catholic Jurists of Italy, 10 December 1988”, AAS 81 (1989.), 764; vidi također “Address to the Diplomatic Corps Accredited to the Holy See, 14 January 1984”, *Origins*, 13 (1984.), 558.

91 IVAN PAVAO II., “Address to the Diplomatic Corps Accredited to the Holy See, 15 January 1994”, *Origins*, 23 (1994.), 580.

92 Vidi, IVAN PAVAO II., SRS, 39; DORAN, *Solidarity*, 203.

93 IVAN PAVAO II., “Address to the Government Officials and Diplomatic Corps at Asunción, Paraguay, 16 May 1988”, HSSP, 233.

94 IVAN PAVAO II., “The 50th Anniversary of War’s End in Europe, 8 May 1995”, *Origins*, 25 (1995.), 36.

hvaćanje ima stvarne posljedice za život naroda budući da se pretvara u poziv na djelovanje za globalni poredak "zajedno s partikularnim dobrom jedne nacije i iznad njega".⁹⁵ Papa, dakle, drži da postoji globalno društvo koje ima svoje opće dobro, baš kao što svaki niži oblik društva ima svoje vlastito opće dobro. Opća dobra različitih društava i zajednica, međutim, nisu u suprotnosti jedno s drugim. Na isti način kao što Ivan Pavao II. shvaća odnos između dobra osobe i općeg dobra društva, on drži da istinsko opće dobro globalnog društva ne ugrožava niti ograničava nacionalno opće dobro. Sasvim suprotno, ono je kontekst koji koristi nacionalnom općem dobru.⁹⁶ Nužnost smještanja nacionalnog općeg dobra unutar horizonta općeg dobra globalnog društva proistječe iz temeljne činjenice o međuovisnosti. Stoga Papa tvrdi da „stvarnost globalne međuovisnosti mora biti prihvaćena na takav način da se oni koji su na pozicijama odgovornosti uzdignu iznad partikularnih i nacionalističkih interesa kroz istinski osjećaj solidarnosti i skrbi za opće dobro“.⁹⁷

Opće dobro se sastoji od mnoštva sastavnica. Ovdje se nije potrebno upuštati u detaljno elaboriranje svih izričaja općeg dobra koje papa Ivan Pavao II. naznačuje. Ograničit ću ovu analizu samo na mir koji u Papinim izjavama „čini se da tvori dio svakog izričaja općeg dobra“.⁹⁸ Ovo promišljanje treba naznačiti fundamentalnu postavku gledanja Ivana Pavla II. na razrješavanje sukoba koja polazi od toga da djelovanje za opće dobro na nacionalnoj i međunarodnoj razini, što predstavlja i inkluzivni i komplementarni zadatak u odnosu na pravednost i poštovanje osobnih i nacionalnih ljudskih prava, doprinosi izbjegavanju konflikata i izgradnji mirnijega svijeta.

Mir u međunarodnim odnosima je rezultat kreposti solidarnosti unutar cjelokupnog ljudskog roda. Budući da je postizanje općeg dobra krajnji cilj solidarnosti, mir se, kao jedna od sastavnica općeg dobra, postiže kroz solidarnost. Stoga Papa smatra da „solidarnost spada u etičko po svojoj naravi budući da uključuje afirmaciju vrednote koja se tiče čovječanstva. Zbog toga razloga su također etičke njezine implikacije za ljudski život na našem planetu i za međunarodne odnose, naš opći vez čovječnosti zahtijeva da živimo zajedno u skladnosti i da promičemo ono što je dobro za svakoga od nas. Te implikacije sačinjavaju

95 IVAN PAVAO II., "Message for World Day of Peace, 1 January 1986", *Origins*, 15 (1985.) 28, 462.

96 Vidi, IVAN PAVAO II., "Address to the Diplomatic Corps at Canberra, Australia, 25 November 1986", HSSP, 223.

97 IVAN PAVAO II., "Address to the Ambassador of Indonesia, 7 November 1991", IGP2, XIV-2, 1090.

98 DORAN, *Solidarity*, 205. Doran, osim mira, nabraja i sljedeće elemente: 1) hrana, smještaj i zdravstvena skrb; 2) obrazovanje; 3) posao (vidi, DORAN, *Solidarity*, 207-210).

razlog zašto je solidarnost temeljni ključ za mir.“⁹⁹

Kad Ivan Pavao II. govori o miru, obično na umu ima međunarodni mir. Značenje samoga pojma je raznoliko i uključuje raspon različitih poduhvata za izgradnju mira.¹⁰⁰ Najjednostavnije značenje mira uključuje okončanje sukoba i razrješavanje nesporazuma. Papa rabi ovo značenje kada, na primjer, govori o „pripremanjima... koje su poduzete da u Ženevi ponovno započnu pregovori o miru“.¹⁰¹ Nadalje, države mogu dati doprinos za izgradnju mira kroz svoju neutralnost.¹⁰² Ovo shvaćanje mira odaje određeni stupanj pasivnosti na strani država budući da one doprinose izgradnji mira u svijetu time što se ne svrstavaju u blokovsku podjelu svijeta i time pomažu da se nadiđe takvo stanje. Međutim, pravo značenje mira i djelovanje koje treba poduzeti za njegovo postizanje, uključuju traganje za dobrom svih. Drugim riječima, stvarni mir pretpostavlja djelovanje za globalno opće dobro: „Klima istinskoga mira među nacijama ne sastoji se u jednostavnoj odsutnosti oružanih sukoba, nego i u svjesnoj i učinkovitoj volji da se traži dobro svih naroda, na takav način da svaka država, definirajući svoju vanjsku politiku, iznad svega misli na specifični doprinos međunarodnom općem dobru.“¹⁰³

Taj stav, s pomoću kojega nacije uspijevaju surađivati za opće dobro, doprinosi prvenstveno unapređenju međunarodnih odnosa time što izbjegavaju konflikte i smanjuju tenzije. Štoviše, takav stav pomaže zajednici nacija u izgrađivanju sposobnosti razrješavanja ozbiljnih problema koji se mogu pojaviti u budućnosti. Papa na poseban način ističe područja mira, sigurnosti i razvoja kao ona područja gdje bilateralni odnosi nisu dostatni, nego je potrebna solidarnost svih.¹⁰⁴ Prvotna odgovornost za koordinaciju aktivnosti koje smjeraju na postizanje općega dobra spada na javnu vlast u državi budući da je „osnovna dužnost vlasti skrb za opće dobro društva. Iz te dužnosti izvire temeljna prava vlasti“.¹⁰⁵ Stoga spada na državnu vlast da jamči „temeljnu nužnost, koju možemo nazvati pravo na mir i sigurnost“.¹⁰⁶

99 IVAN PAVAO II., "Message for World Day of Peace, 1 January 1987", 509.

100 Vidi, DORAN, *Solidarity*, 207.

101 IVAN PAVAO II., "Angelus, 10 January 1993", IGP2, XVI-1, 54.

102 IVAN PAVAO II., "Address to the Diplomatic Corps Accredited to the Holy See, 11 January 1986", *Origins*, 15 (1986.), 541.

103 IVAN PAVAO II., "Address to the Diplomatic Corps at Buenos Aires, Argentina, 6 April 1987", HSSP, 226; vidi također "Message for World Day of Peace, 1 January 1986", 462; "Message for World Day of Peace, 1 January 1987", 510; "Message for World Day of Peace, 1 January 2000", 451.

104 Usp. IVAN PAVAO II., "Address to the Diplomatic Corps at Brasilia, Brazil, 30 June 1980", HSSP, 164.

105 IVAN PAVAO II., RH, 17.

106 IVAN PAVAO II., "Address to the Diplomatic Corps at Mexico City, Mexico, 26

Nepoštovanje općeg dobra ugrožava mir. Situacije ekonomskog iskorištavanja od strane interesnih skupina, društvene podijeljenosti, uporaba sile koja uzrokuje mržnju i podjelu, ideološke i političke aspiracije za dominacijom... opstruiraju postizanje općeg dobra. Istodobno takve situacije ugrožavaju i osujećuju mir.¹⁰⁷ Stoga Ivan Pavao II. predlaže „promoviranje prava na mir koje osigurava poštovanje svih drugih prava budući da potiče izgradnju društva u kojem strukture moći ustupaju mjesto strukturama suradnje s pogledom na opće dobro“.¹⁰⁸

3.2. Sredstva solidarnosti – institucionaliziranje solidarnosti

Prethodna analiza ciljeva solidarnosti istaknula je uvjerenje pape Ivana Pavla II. da solidarno djelovanje na nacionalnoj i međunarodnoj razini za pravednost i razvoj, poštovanje osobnih i nacionalnih ljudskih prava i za postizanje općeg dobra umanjuje broj konflikata, apsorpira napetosti i pomaže u uspostavljanju mirnijih odnosa. S druge strane, njihove suprotnosti generiraju konflikte i ratove. Prema tome, sukladno viđenju Ivana Pavla II., solidarnost među pojedincima i nacijama doprinosi razrješavanju sukoba shvaćenih u širem smislu.

Međutim, solidarnost kao krepost i ideal koji određuje međusobne odnose ne može biti regulirana zakonom ili nametnuta silom. Na isti način, ciljevi solidarnosti predstavljaju stvarnost koja doprinosi razrješavanju sukoba, ali oni nisu stvarnost koja se može zakonski sankcionirati kako bi se reduciralo sukobe u međusobnim odnosima na nacionalnoj razini i međunarodnim odnosima. Doduše, u nekim se slučajevima nepoštovanje ciljeva solidarnosti može sankcionirati. Na primjer, nepoštovanje pravednosti u području vlasništva može se kazniti. Međutim, kazna je rezultat zakonskog određenja materije, nije direktno rezultat nepravde. Nepravda može biti legalna i stoga nekažnjiva. Može se kazniti samo kad je zakonski regulirana. Stoga se javlja pitanje je li učenje pape Ivana Pavla II. o razrješavanju sukoba, usprkos njegovu prihvaćanju uporabe sile od strane međunarodne zajednice u određenim slučajevima, ima praktične posljedice ili je pak tek ideal koji neće nužno utjecati na međunarodne odnose? Odgovor je na to pitanje važan budući da Papa stavlja ozbiljna ograničenja na dopuštenost uporabe oružane sile i predlaže solidarnost kao stvarni put za razrješavanje sukoba.

Papa Ivan Pavao II. vidi solidarnost kao koncept koji ima prak-

---

January 1979", HSSP, 143; vidi također "Address to the Diplomatic Corps at Kinshasa, Zaire, 3 May 1980", HSSP, 151.

107 Vidi, IVAN PAVAO II., "Message for World Day of Peace, 1 January 1986", 461-462.

108 IVAN PAVAO II., "Message for World Day of Peace, 1 January 1999", *Origins*, 28 (1999.), 492.

tične implikacije na međunarodne odnose a ne samo kao prazan ideal. Kao što je već istaknuto, Papa drži da solidarnost nije „osjećaj neke neodređene sućuti ili površnog ganuća zbog patnji tolikih ljudi, bliskih ili udaljenih“¹⁰⁹. Naprotiv, solidarnost zahtijeva moralnu odgovornost jačih i bogatijih nacija za slabije razvijene nacije „kako bi se stvorio *pravi međunarodni sustav*, koji se oslanja na *jednakost* svih naroda i na nužno priznavanje njihovih legitimnih razlika“¹¹⁰. Uspostava međunarodnog sustava je, dakle, put koji Ivan Pavao II. vidi za transformaciju solidarnosti u stvarnost. Taj sustav obuhvaća sredstva pomoću kojih solidarnost postiže svoje ciljeve. Prema Kevinu P. Doranu, sredstva solidarnosti u konceptu Ivana Pavla II. su sljedeća: 1) udruge i organizacije; 2) supsidijarnost koja omogućava sudjelovanje; 3) diplomacija; 4) solidarnost kao borba i svrstavanje na određenu stranu; 5) dijalog u duhu međusobnog povjerenja i poštovanja; i 6) pravednost, razvitak i poštovanje drugoga.¹¹¹

U ovome dijelu neću posebno obrađivati pojedina sredstva solidarnosti budući da nemaju svi jednaku važnost za pitanje razrješenja sukoba. Ovdje je cilj naglasiti proces transformacije solidarnosti u praksu kao jednog od bitnih elemenata razrješenja konflikata. Transformacija solidarnosti u juridičke oblike posebice je važna budući da predstavlja način na koji solidarnost, koja je krepost u interpersonalnim odnosima, postaje institucionalizirana. Na primjer, Ivan Pavao II. tvrdi da međunarodna zajednica ima moralnu obvezu pomoći napadnutom narodu. Stvaranjem juridičkih institucija, solidarnost nadopunjuje svoj interpersonalni karakter oblicima političkih i zakonskih struktura koje osposobljavaju prikladna tijela da interveniraju u korist napadnutog naroda. Na taj način moralna obveza zadobiva sredstva s pomoću kojih postaje redoviti mehanizam u rukama međunarodne zajednice za vršenje prisile. Transformacija solidarnosti u političko-juridičke strukture slična je utjerivanju zakona na unutardržavnoj razini. Svaka osoba ima moralnu obvezu pomoći ljudima u nevolji ako je to moguće učiniti. Međutim, politički i pravni sustav jedne države omogućava da određene skupine osoba, kao što je policija i vojska, imaju zakonsku obvezu štititi ljude u nevolji, bez obzira na posljedice za njihove osobne živote.

Papa Ivan Pavao II. potiče međunarodnu zajednicu da izgradi političke i zakonske strukture koje bi sprečavale i razrješavale sukobe u međunarodnim odnosima. On smatra da je postojanje poretka teme-

109 IVAN PAVAO II, SRS, 38.

110 IVAN PAVAO II, SRS, 39. Naglasak u originalu.

111 Usp. DORAN, *Solidarity*, 210-219. Ranije sam napomenuo da pojedini elementi služe istodobno i kao ciljevi i kao sredstva solidarnosti. Takvi su elementi pravednost, razvoj i poštovanje drugoga.

ljenog na pravednosti i miru životno potrebno današnjem svijetu.¹¹² Nastavljajući dijeliti uvjerenje svojih prethodnika o postojanju takva poretka, Ivan Pavao II. vjeruje da ta potreba suvremenoga svijeta može biti ostvarena u solidarnosti. Solidarnost mora poprimiti svoje institucionalne dimenzije kako bi jamčila pravednost i mir. Stoga Papa tvrdi da „pravi put prema svjetskoj zajednici, u kojoj će vladati pravednost i mir bez granica među svim narodima i na svim kontinentima, jest put solidarnosti, dijaloga i univerzalnog bratstva. To je jedini mogući put. Politički, ekonomski, društveni i kulturni odnosi i sustavi moraju biti prožeti vrednotama solidarnosti i dijaloga koji, zauzvrat, zahtijevaju institucionalnu dimenziju u obliku svjetske zajednice koja će skrbiti za opće dobro svih naroda“¹¹³. Na sva četiri područja (političko, ekonomsko, društveno i kulturno) organizacije i udruge mogu dati doprinos za zaštitu ljudskih prava na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

Institucionalna dimenzija, koja treba jamčiti pravednost i mir na međunarodnoj razini, posjeduje različitost oblika. Papa smatra da „etički imperativ mira i pravednosti“ treba naći svoj izričaj i jamstvo u „prikladnim juridičkim instrumentima civilnoga društva, u deklaracijama ili, bolje, u ugovorima, sporazumima i institucijama na razini nacije, regije, kontinenta i svjetske zajednice“¹¹⁴. Ta izjava razotkriva osnovnu strukturu međunarodnog poretka koju papa Ivan Pavao II. zastupa u svojim izjavama. Riječ je o mreži međunarodnih institucija s hijerarhijskim karakterom u pogledu stupnja juridičke obveznosti i u pogledu teritorijalnog protezanja.

Kao što je vidljivo u prethodnom citatu, Ivan Pavao II. nabraja različite oblike međunarodnih sporazuma koji imaju različit stupanj obveznosti za strane koje stupaju u te juridičke instrumente. Deklaracije imaju najniži stupanj juridičke obveze za strane koje ih proklamiraju. Bilateralni i multilateralni ugovori i sporazumi definiraju međusobno ponašanje država s obzirom na specifično područje međusobnih interesa i obvezuju ugovorne strane samo na tome području. Konačno, institucije imaju dugotrajniji i razvijeniji juridički karakter i obvezuju članice u većem spektru međusobnih poslova. Prema definiciji, institucije su „skup pravila koji predviđaju načine na koji države trebaju surađivati i natjecati se međusobno. One propisuju prihvatljive oblike dražvnog ponašanja, a zabranjuju neprihvatljive vrste ponašanja“¹¹⁵.

112 Vidi, IVAN PAVAO II, "Message for World Day of Peace, 1 January 1986", 461-463.

113 IVAN PAVAO II, "Message for World Day of Peace, 1 January 1986", 462.

114 IVAN PAVAO II., "Address to the Diplomatic Corps Accredited to the Holy See, 10 January 1987", *Origins*, 16 (1987.), 595.

115 John J. MEARSHEIMER, "The False Promise of International Institutions", Michael E. BROWN, Owen R. COTE i dr. (ur.), *Theories of War and Peace. An International Security Reader*, Cambridge – London, 2000., 333.

Države međusobno pregovaraju o pravilima kolektivnog ponašanja koje rezultira prihvaćanjem viših normi u njihovim međusobnim odnosima, izraženih u obliku prava i obveza.¹¹⁶ Sukladno toj definiciji, institucije su u znatnoj mjeri ovisne o spremnosti država da prihvate određene načine ponašanja.

Ivan Pavao II., međutim, ide dalje i zauzima se za izgradnju međunarodnog poretka koji bi bio aproksimativan unutardržavnom političkom poretku. To znači da on zagovara uspostavu međunarodnih političkih organizacija koje bi efektivno jamčile prava pojedinaca i naroda, neovisno o spremnosti ili nespremnosti država da prihvate norme ponašanja. Papa smatra da „zajednica nacija... mora biti upravljana vladavinom zakona važećom za sve njih bez iznimaka“¹¹⁷. Neponašanje sukladno normama međunarodnog prava ne smije se tolerirati i mora biti sankcionirano.¹¹⁸ Stoga međunarodna zajednica treba izgrađivati sve efikasnije mehanizme koji će joj omogućiti osiguranje mira u međunarodnim odnosima.

Umjesto zaključka

U prethodnom izlaganju smo razmatrali filozofsko-teološki okvir koncepta solidarnosti u misli pape Ivana Pavla II. te sâm koncept s aspekta razrješenja međunarodnih sukoba. Vidjeli smo da Papa drži nužnim krepost solidarnosti transformirati u juridičke strukture koje će ravnati međunarodnim odnosima kako solidarnost ne bi ostala prazan osjećaj sažaljenja. U tome smislu je solidarnost socijalno načelo „koje uređuje institucije i na osnovi kojega se strukture grijeha, koje vladaju odnosima među osobama i narodima, moraju nadići i preobraziti u strukture solidarnosti stvaranjem ili prikladnim promjenama zakona, tržišnih pravila i propisa“¹¹⁹.

Iako smo promatrali solidarnost s aspekta razrješenja međunarodnih sukoba, što se odnosi prije svega na sukobe među državama, držim da na temelju iznesenoga možemo izvući pouku i zaključke o nužnosti življenja ove moralne kreposti i socijalnog načela u svakom društvu, napose u jednom višenacionalnom društvu kao što je bosansko-hercegovačko društvo. Usprkos svim različitostima, temeljenim na nacionalnoj, vjerskoj, etničkoj, kulturnoj ili nekoj drugoj pripadnosti, to društvo je dio jedne obitelji ljudskoga roda u kojoj je potreb-

116 MEARSHEIMER, "The False Promise", 333..

117 IVAN PAVAO II., "Address to the Diplomatic Corps Accredited to the Holy See, 13 January 1997", *Origins*, 26 (1997.), 524.

118 Usp. IVAN PAVAO II., "Address to the Diplomatic Corps Accredited to the Holy See, 9 January 1995", *Origins*, 24 (1995.), 520-521.

119 PAPINSKO VIJEĆE 'PRAVDA I MIR', *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005., br. 193.

no u drugome prepoznati sebi jednakoga i u djelovanju s drugima ostvarivati se kao osoba i usmjeravati osobno i zajedničko djelovanje za ostvarenje općeg dobra. Takvo djelovanje ne vodi prema dokidanju legitimnih različitosti među pojedincima i skupinama, nego prema traženju onoga što nam je zajedničko s ciljem izgrađivanja društva u kojem će svačiji identitet, osobni i skupni, biti uvažavan i u kojem će vladati mir, pravednost i blagostanje.

THE CONCEPT OF SOLIDARITY IN THE THOUGHT OF JOHN PAUL II: PHILOSOPHICAL AND THEOLOGICAL FRAMEWORK AND ITS APPLICATION TO THE RESOLUTION OF INTERNATIONAL CONFLICTS

Summary

The Concept of Solidarity in the Thought of John Paul II: Philosophical and Theological Framework and Its Application to the Resolution of International Conflicts Solidarity, as a principle, has a central place in the social teaching of the Church. Although it exists as an idea from the beginning of the Judeo-Christian tradition, solidarity as a concept has its beginnings in the 19th century when it was developed as an alternative to the dominant ideologies of individualism and collectivism. Pope John Paul II, in a specific way, contributed to the development of this concept. Moreover, solidarity has a significant position in his teachings and pronouncements, particularly with respect to the areas of human work and international relations. Since John Paul II often refers to solidarity as a solution for international relations, it is necessary to discern the philosophical and theological framework of the concept of solidarity in the thought of John Paul II. Thus the author first investigates the philosophical and theological anthropology in his prepapal and papal period, limiting the investigation to the aspects leading to the point where solidarity appears as a synthesis of personalism and communalism. In the next section the author investigates the concept of solidarity under the aspect of international relations and resolution of international conflicts. A significant consideration in this section is given to the presentation of the objects of solidarity (justice, respect for individual and national rights, and the common good). In addition, the author treats the issue of the means of solidarity by which the virtue of solidarity, which regulates interpersonal relations, is transformed into adequate structures. By analyzing the goals and means of solidarity, the author at the same time presents the teaching of John Paul II concerning solidarity serving for the resolution of international conflicts.

Key words: Karol Wojtyła/John Paul II, solidarity, peace, justice, human rights, national rights, international relations, resolution of international conflicts.

Translation: Zdenko Spajić and Kevin Sullivan